

Čtenáře, který by na základě poznámkového aparátu nabyl dojmu, že Jeroným převzal určitou pasáž textu nebo její doktrinární náplň z editorem odkazovaného textu Tomáše Akvinského či Viléma Ockhama, je proto vhodné v duchu předmluvy upozornit, že se nejedná nutné o doktrinární či jinou přímou vazbu. Tu je nutné případ od případu posuzovat. Pokud jde o Tomáše Akvinského, zdá se mu být Jeronýmův text nejbliže v kvestii *De potentia materiae primae* (s. 150), avšak ani zde nelze vyloučit např. implicitní citaci jiného textu, který mohl převzít již Akvinský a nezávisle na něm i Jeroným.

Samotné traktování stejného, ve středověké filosofii běžného tématu (například supoziční teorie), využití stejného termínu nebo podobná implicitní či i explicitní citace např. tak často citovaného textu jako je Augustinova kvestie *De ideis* samy o sobě samozřejmě nevypovídají o *přímém* vztahu Jeronýmových textů k uvedeným myslitelům vrcholného a pozdního středověku. Jistě lze v takových případech sledovat spíše jen scholastickou tematickou a textovou tradici. Ve zkratce je tak možné shrnout, že pomyslný seznam autorů a textů, na něž Jeroným explicitně či implicitně odkazoval, není možné zakládat pouze na aparátu nové edice Jeronýmových spisů (zejména pokud jde o odvolávky na Ockhama nebo Akvinského). Pro přesnější seznam citací by bylo oproti rejstříku třeba nejen některé texty odebrat, ale i jiné připojit a rozšířit tak skupinu odkazovaných myslitelů i na další autory, kteří jsou, podobně jako v aparátu dobře zastoupený Wyclif, oproti Ockhamovi a Akvinskému bližší Jeronýmovu myšlení. Příkladem lze uvést Jeronýmovo řešení otázky *sufficiens praedicamentorum* (kvestie *De universalibus a parte rei*, s. 90–92), jež je v blízkém vztahu ke komentáři Roberta Alynngtona k Aristotelovu spisu *Kategorie*.

Edice Jeronýmova díla je pro další výzkum české středověké filosofie do značné míry přelomová, neboť zpřístupňuje významné texty, o jejichž doktrinární stránce dosud mnoho nevíme. Jde o první ucelené vydání filosofických spisů jednoho z důležitých českých mistrů pražské univerzity počátku 15. století, které představuje nejen základ pro uchopení Jeronýmova myšlení, ale i závažný pramen pro poznání filosofických diskusí na pražské univerzitě.

OTA PAVLÍČEK

Licevoj letopisnyj svod XVI veka. Faksimil'noe izdanie v 40 tomach, ed. Charis Ch. MUSTAFIN a kol., Akteon, Moskva 2010–2011

40 svazků, ISBN 978-5-91142-001-7

V nakladatelství Akteon, založeném speciálně k tomuto účelu, byla vydána zcela mimořádná památka ruské knižní kultury 16. století, *Iluminovaný letopisnyj svod (Licevoj letopisnyj svod)*. Jediný exemplář originálního díla, rozdělený do deseti kodexů, je uložen v několika ruských institucích a ve faksimilovém vydání vychází vůbec poprvé. Edici tvoří 37 svazků, obsahujících faksimile spolu s transliterací textu a překladem do současné ruštiny, a tři doprovodné svazky s charakteristikou rukopisů a rejstříky. Rozsahem i významem vydávaného pramene jde o zásadní ediční počín, jenž je díky akvizici Slovanské knihovny k dispozici rovněž českým badatelům.

Iluminovaný letopisnyj svod, největší historiografické dílo středověké Rusi, vznikl v letech 1568–1576 v Alexandrovské Slobodě, jež byla v době opričiny hlavním městem Rusi a stálou rezidencí cara Ivana IV. Hrozného. Dílo vzniklo v jediném exempláři pro carskou knihovnu a buď sám panovník, nebo každopádně někdo z jeho nejbližšího okolí na vznik letopisu přímo dohlížel. Kolosální dílo mělo původně asi 12 000 listů, z nichž se dochovalo necelých 10 000.

První část díla je věnována světovým dějinám (biblické dějiny od stvoření světa, řecké a římské dějiny a dějiny Byzance do počátku 10. století), poté následují ruské dějiny od 1114 do 1567 (svazek obsahující počátek ruských dějin se nedochoval, rovněž závěr chybí). Výklad období 1533–1567 byl přirozeně tématem nejožehavějším a v souvislosti s proměnami politiky Ivana IV. byl text kolem roku 1575 výrazně revidován: neznámý redaktor – patrně za přímé Ivanovy účasti – provedl po okrajích rozsáhlé přípisy, obsahující zejména odsudky těch osob, jež byly perzekvovány během opričiny.

Iluminovaný letopisnyj svod představuje zcela mimořádný pramen i z hlediska ikonografického. Samotné označení *licevoj* znamenalo, že nejde o dílo zdobené pouze ornamenty, jak bylo na Rusi běžné, ale že na iluminacích jsou zobrazeny osoby (*lica*). Takové iluminace jsou obsaženy prakticky na každé stránce, celkem je jich více než 16 000 a předpokládá se, že celé dílo obsahovalo přes 20 000 iluminací. Práce na letopise nebyla z neznámých důvodů dokončena, na miniaturách poslední části jsou provedeny jen

obrysy inkoustem a redigovaný text nebyl v úplnosti přepsán, díky čemuž můžeme sledovat různá stadia vzniku iluminací. Iluminátoři měli striktně rozdělené úkoly, což umožnilo vytvořit tak rozsáhlé dílo v krátké době.

Iluminovaný letopisný svod nebyl jediným monumentálním literárním počinem 16. století. V téže epoše vznikly i Makarijovy *Veliké mineje pro čtení (Velikije četji-miněji)*, představující soubor téměř veškeré tehdy na Rusi dostupné církevně-didaktické literatury. Jak sestavení *Velikých minejí*, tak vznik *Iluminovaného letopisného svodu* bezprostředně souvisí s vytvořením mnohonárodnostního Moskevského carství, jež potřebovalo opřít svou existenci o oficiální dějiny státu a odůvodnit jedinečné místo pomazaných panovníků rjurikovského rodu v dějinách spásy. Zároveň se v obou těchto počinech zrcadlí encyklopedické tendence ruské kultury 16. století.

Označení letopis může v českém prostředí vyvolávat poněkud neadekvátní představy o tomto textu. Ani v předchozích staletích nebyl ruský letopis žánrem identickým s letopisy-anály, jak se tento termín užívá v české historiografii, a představuje spíše přechodný žánr mezi anály a kronikou, srovnatelný alespoň v některých svých projevech např. s texty Pokračovatelů Kosmových. V 16. století navíc ruské letopisectví prošlo výraznou proměnou, čímž se žánru análů ještě více vzdálilo. Už nejde o dílo postupně zaznamenávající události jednotlivých let, nýbrž o obsáhlé historické pojednání, v němž tvůrci aktivně přepracovávají starší texty v souladu s velmi přesnou koncepcí dějin, diktovanou teokratickou ideologií Moskevského carství.

Samozřejmě i v dřívějších dobách byl v souvislosti se soudobými ideologickými potřebami přetvářen obraz minulosti (typickým příkladem je okruh textů z 15. století odrážejících rivalizaci Moskvy a Novgorodu), ovšem zdaleka ne v takovém objemu textu a s takovou důkladností. Ve starších letopisech vždy bylo možné ve výkladu rozpoznat jakési „švy“, související např. s nástupem nového knížete nebo s tím, že nový letopisec, pokračující v práci svého předchůdce, byl spjat s jiným mocenským okruhem atd. Dosud nikdy však nebyl podniknut pokus zpracovat ve velmi krátké době celé ruské dějiny v jediném ideologickém klíči, jak to činí *Iluminovaný letopisný svod*.

Vzhledem k tomu, že se podařilo přesně zjistit okruh pramenů, s nimiž sestavovatelé pracovali, nabízí *Iluminovaný letopisný svod* zcela unikátní možnost nahlédnout do způsobu vzniku letopisu. Jde o ryze kompilativní dílo, v němž lze

k naprosté většině pasáží najít přesné ekvivalenty v předchozích ruských letopisech, legendách a dalších písemných památkách. Samotný výběr pasáží a způsob, jak jsou navzájem propojovány, je pozoruhodný: rozhodně nejde o mechanickou kompilaci, ale o dílo s velmi jasnou koncepcí. Tvůrci letopisného svodu vybírali z řady pramenů tak, aby ve výsledném textu zachytili co nejvíce informací, a zároveň kombinovali odstavce a leckdy i jednotlivé věty z různých textů tak, aby výsledek odpovídal potřebám sestavitelů svodu.

Oproti starším ruským letopisům, mnohdy značně lakonickým, byl v *Iluminovaném letopisném svodu* kladen větší důraz na čtivost: neobjevují se zde „prázdné roky“, velký prostor je věnován legendám a žánru beletrizovaného historického vyprávění (*povest*). Pod vlivem specifického výkladu dějin rjurikovského rodu v tzv. *Knize stupňů (Stěpennaja kniga)* je v letopisu posílen biografický princip. Ucelených hagiografických portrétů se tak dostalo řadě panovníků ruských dějin – Andreji Bogoljubskému, Alexandru Něvskému, Dmitriji Donskému či Michailu Tverskému – a kompoziční specifika legendy byla aplikována i na biografie významných představitelů moskevské větve rjurikovského rodu.

Starší letopisy rovněž obsahují řadu epizod, v nichž se určujícím způsobem projevují zásahy nebeských sil, zde se však tento princip projevuje mnohem důkladněji, aby čtenář byl stále znovu utvrzován v přesvědčení o Boží vyvolenosti vládnoucí dynastie i celé ruské země a o zásadním významu moskevských vládců pro vznik teokratického ruského státu.

V *Iluminovaném letopisném svodu* tedy rozpoznáváme celou řadu postupů, které znala dřívější ruská historiografie (což je u kompilace pochopitelné), zároveň však některé dříve méně dominantní rysy zde byly rozvinuty do podoby určujícího principu, a tak vzniklo dílo zcela osobité. Tím, že se snažilo obsáhnout veškerý letopisný materiál předchozích staletí a zároveň dát tomuto celku výrazný ideologický charakter, dostala se ruská středověká historiografie do vývojového bodu, odkud už vlastně nebylo kam jít: Moskevské carství do tohoto díla zakotvilo svou oficiální verzi dějin a jiné, alternativní verze již neměl v centralizovaném státě kdo vytvořit. Když se totiž moskevský stát otrásl vymřením rodu Rjurikovců a následnými boji o carský trůn, nebyl pochopitelně čas na vytváření velkých obrazů dějin. Letopisy ustoupily krátkým, propagandistickým textům, bezprostředně reagujícím na aktuální dění, a druhá půle 17. století, resp. 18. století, pak s sebou již

přinesly zcela nové představy o vědeckém zpracování dějin. *Illuminovaný letopisný svod* proto můžeme zároveň interpretovat jako závěrečnou etapu existence letopisného žánru a zásadní mezník v dějinách ruské historiografie.

Grandiózní historiografický počín z dílny carových letopisců a iluminátorů, jenž představuje kvintesenci ruské kultury a ideologie 16. věku, stále nabízí velmi široké možnosti pro bádání nejen na poli ruských dějin, ale také – což doposud pohříchu stálo prakticky mimo zájem badatelů – pro rozsáhlejší komparaci v evropském kontextu, jež by zasadila toto dílo do širokého rámce soudobé evropské knižní kultury.

JITKA KOMENDOVÁ

Michal DRAGON, *Soupis středověkých rukopisů Knihovny Národního muzea. Doplnky ke katalogům F. M. Bartoše, J. Vašiči a J. Vajse*, Národní muzeum – Scriptorium, Praha 2011

640 s., ISBN 978-80-7036-301-0 (Národní muzeum), 978-80-87271-37-7 (Scriptorium)

Knihovna Národního muzea spravuje jednu z nejvýznamnějších sbírek rukopisů v Praze i v celé České republice. Většina kodexů je popsána v katalogu F. M. Bartoše (1926–1927), který sice nesplňuje všechny požadavky na moderní soupis rukopisů, přesto bude badatelům asi ještě dlouho sloužit jako základní pomůcka. Vedle rukopisů popsaných u Bartoše jsou v Knihovně Národního muzea uloženy také přírůstky získané od doby dokončení katalogizačních prací (tj. zhruba od roku 1916, Bartošův katalog byl vydán s velkým zpožděním po jejich ukončení). Na anotovanou publikaci by měl brzy navázat i katalog rukopisných zlomků ze sbírek Adolfa Paterý a Čenka Zírba a perspektivně též katalog základní řady rukopisných zlomků, která je poměrně rozsáhlá a vyžádá si spolupráci mnoha specialistů z různých oborů.

Autor katalogu Michal Dragoun se rozhodl z přírůstků k fondu zpracovat středověké rukopisy, kterých je sice méně, ale vyžadují podrobnější katalogové záznamy než rukopisy novověké. V katalogu je tedy možné nalézt středověké rukopisy, které nejsou zpracovány v katalogu F. M. Bartoše, resp. ve speciálním soupisu slovanských rukopisů J. Vašiči a J. Vajse (1957). Naopak podchyceny jsou rukopisy, které eviduje

speciální soupis iluminovaných rukopisů Pavla Brodského (2000).

Po úvodu, který po všech stránkách charakterizuje muzejní sbírku rukopisů i její přírůstky, následují životopisné medailony věnované Eduardu Langerovi a Otokaru Kruliš-Randovi, resp. středověkým rukopisům z jejich knihoven, které se dostaly do Knihovny Národního muzea a v rámci středověkých přírůstků tvoří nejrozsáhlejší provenienční celky. Vstupní kapitola je otištěna také v anglickém překladu.

Samotný soupis (s. 35–476) čítá 126 čísel. Jsou v něm obsaženy rukopisy datované od poloviny 12. do počátku 16. století. Převažujícím jazykem je latina, ale objevují se i němčina a čeština, v daleko menší míře pak italština, francouzština a církevní slovanština. Velkou část přírůstků tvoří liturgické rukopisy a knihy hodinek, ale také biblické rukopisy (ať už se jedná o samotný biblický text, nebo o jeho výklady), samozřejmě také kazatelská literatura (z českých autorů jsou zastoupeni Konrád Waldhauser, Milíč z Kroměříže, Jan Hus, Jakubek ze Stříbra, Jan Rokycana a Petr Chelčický). Nalezneme zde i rukopisy s hagiografickým obsahem, ale také díla antických autorů. Dělní církevních otců je zachováno mezi přírůstky minimum, zato ostatní teologie a děl týkajících se klášterní disciplíny se zde nachází větší množství, podobně jako kanonickoprávních spisů a též děl z oboru gramatiky či filozofie. S pražskou univerzitou souvisí kvodlibetní příručka (sign. V C 42, kat. č. 8) s texty k disputacím v letech 1411 a 1416. Autory bohemikálních traktátových děl z husitského období byli Jakubek ze Stříbra, Jan Příbram, Prokop z Plzně a Mikuláš Biskupec z Pelhřimova. Kromě nich zde nalezneme i texty odpůrců husitství. Zastoupena jsou také díla humanistů a historiografie. Ze známějších rukopisů se mezi přírůstky nachází Budyšínský rukopis Kosmovy kroniky (sign. VIII F 69, kat. č. 13) z počátku 13. století, který býval v majetku utrakvistického administrátora Václava Korandy ml., či Jenský kodex (sign. IV B 24, kat. č. 7), iluminovaný sborník husitských textů z konce 15. století.

Jak už bylo řečeno, velká část středověkých rukopisů získaných do sbírek Národního muzea po roce 1916 pochází z knihoven dvou sběratelů. Eduard Langer (1852–1914) byl právníkem, politikem a továrníkem. Vedle rozsáhlé knihovny moderních i starších děl shromáždil asi 150 středověkých rukopisů. Otokar Kruliš-Randa (1890–1958) byl též továrníkem a jedním z kapitánů československého průmyslu za první republiky. Z jeho knihovny se dochovalo na 60 převážně středověkých rukopisů. Autorovi soupisu se